

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőség címe alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél íven.

Előfizetési ár: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona). Hirdetések díja: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, félooldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 4 frt, $\frac{1}{2}$ oldal 2 frt, $\frac{1}{4}$ oldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árengedmény adatik. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.

Egyes szám ára 15 kr.

A kiadóhivatal

kezelője Rózsa Sándor főiskolai háznagy, kinek nevére intézendő a lap minden anyagi dolgára s a hirdetésekre vonatkozó küldemény.

A magyar református egyház anyagi ügyeinek rendezéséről.*

(Szabad előadás.)

A tiszántúli egyházkerületi értekezlet 1895. október 31-iki n. varádi közgyűlésén tartotta *Ferenczy Gyula*, volt krassói lelkész, jelenleg debreczeni akadémiai tanár.

Mélyen tisztelt értekezlet!

A magyar ref. egyház teste sok sebekből vérzik és e sebek közt talán egy se súlyosabb annál, a melyet rajta tarthatatlan közgazdasági helyzete ütött. Tulajdonképen nem is annyira közgazdaságról, mint inkább közszegénységről beszélhetünk, oly sok ponton jelentkezik nálunk a nyomor.

Nem bírjuk többé fentartani magunkat.

Felső- és közép tanintézetekünk közül ma-holnap alig lesz már csak egy is tisztán a miénk.

Népiskoláinkról is alig lehet többé komoly szó. Az egyházkerület 600 anyaegháza közül 205 a minimális 300 frtot se tudja megadni tanítóinak; 400 frtot alig egyházainknak fele s a korpótléket, újabb nehézségek nélkül, egy se vagy csak egynehány.¹

Igy vagyunk lelkészi állomásainkkal is.

593 rendes lelkészi állomás közül 305-nek jövedelme 800 frt alatti; 210 a 600 frtot sem éri el, de van olyan is, a mely a 200 frtot sem haladja túl.² És a többiek is mindnyájan megújuló nehézségekkel küzdenek és ha idejében segélyekre nem sietünk: itt is sülyedünk. És lassankint el is merülünk, mert ily rosszul fizetett állomásokra nem fognak kerülni többé behivatalnokok.

A tanító- és káplánhiány már is érezhető. Nemcsak nálunk, hanem általában mindenütt.

* Most, midőn a prot. papok tarthatatlan anyagi helyzete egyházi és világi sajtóban egyformán napirendre került, időszérűnek tartottuk e nagy horderejű beszéd közlését, mely az idevonatkozó statisztikai táblákkal kiegészítve, az értekezlet Évkönyvében fog megjelenni. Szerk.

A tanfelügyelői jelentések szerint csak az egy Szatmármegyében 67 iskola szünetel s vannak rá esetek, hogy a 400 frt fizetésre sem akad jelentkező.

De be fog állani a lelkészhiány is.

Theologiai akadémiaink népessége az utolsó 10 év alatt felére, sőt harmadára szállt alá³ s a végzett hittanhallgatók száma (20—30) ma sem felel meg a lelkészi halálozási aránynak (49—50),⁴ pedig a halálozási számban nincs benne a káplánok halálozási esete, sem az elkallódásra, sem a más pályára való lépésre nincs tekintet, pedig ez utóbbinak száma napról-napra nő.

Tekintetbe véve az ujonnan felállított lelkészi és missiói állomásokat, évenként 30 lelkészi állomásunknak kell ezután alkalmas erők hiányában üresen maradni, pedig a mi viszonyaink között, ez egyet jelent a végső pusztulással. Annyival is inkább, mert az egyházi teherviselők helyzete is tarthatatlan.

Azon kevés egyházak mellett, a melyek semmit vagy lélekszám szerint az egyházi adó átlagát (90—92 kr.) viselik, ott állanak azok az egyházak és egyházmegyék, a hol a lélekszám szerint 3—4 frt adó esik. S azok mellett az egyháztagok mellett, a kik jóformán mivel sem járulnak az egyházi terhek hordozásához, ott vannak mellettük azok, a kik viszont államadójuknak többszörösét fizetik.

Ez is tarthatatlan állapot és a baptista-nazarénista terjeszkedésnek, az egyházból való folyton növekedő kiválásnak egyik legfőbb oka.

S mi lesz velünk, ha még az új egyházpolitikai törvények első pillanatban szükség-szerűen bekövetkező kedvezőtlen hatása is érezhetővé válik? Ha egyfelől a már úgy is elégtelen behivatalnoki jövedelem a stóla elvesztésével még inkább alább száll, másfelől pedig

a hívek kiválása a felekezetenkívüliség miatt még inkább gyorsulni fog?

Szét hullunk, mint az oldott kéve és a magyar ref. egyház fogalma legfeljebb csak egy pár nagyobb s gazdagabb egyházunkra szorúl.

Az abdikáció már is kezdetét vevé. A protestántizmus eddig is elvesztette régi domináló helyzetét. Ugy jártunk, mint a sz. bernáthe gyi barátok, kik az utasok megmentése körül tettek ezelőtt általánosan méltányolt szolgálatot s ma, midőn a közlekedés útja elkerülte őket, ott áll zárdájuk végkép elhagyottan.

Minket is elhagyott az állami és társadalmi fejlődés útja. S míg ezelőtt kevés számunk daczára vezetők valánk, a kor jelszavait többé nem tölünk veszi, a közvélemény velünk többé nem törődik, s még a haladás szelleme is elbünk került.

Pedig mi ma is az ég felé vezető utat mutogatjuk, ma is a régi eszményeket szolgáljuk, ma is a felvilágosodott emberi haladásnak, a magyarságnak és az idvességnek kívánunk szolgálni egyedül.

Kívánunk, de nincs már hozzá erőnk. Egyházunk külső építményei ugyan még állanak és madártávlatból tekintve, még mindig szépek és festőiek, de köznapi hasznalatra már alkalmatlanok. Épen, mint azok a lovagvárak, melyeket a sziklabérczek ormára raktak őseink s melyek egy védelmi harc folyamán még ma is számításba jöhetnének. De belsejük már lakhatatlan és csak azért vadregényesek, mert romok és a romnak természete az, hogy a kész építménynél festőbb legyen.

Nincs mit szépíteni és takargatni a dolgon.

Az a történeti magyar prot. egyház, mely a békekötésekre és autonomiájára támaszkodva önálló társadalmi és politikai tényező volt ebben a hazában, elmúlt, mindörökre elmúlt. *S hogy egyáltalában fentmaradhasson, gyökeres intézkedésekre van szükség.*

Államsegélyre! ezt mondják ma mindenfelől. Míg csak 1890-ben, gondolatát is visszatartottuk ennek* és ma ez egyedüli mentőhorgonyunk.

Mily sülyedés, mily felfordult világ! Az állam, mely segédkezett ezelőtt ahhoz, hogy templomainkat, vagyonunkat büntetlen elvegyék s mely azokat még ma se adatta vissza; az állam, mely papjainkat, híveinket hitökért, a hazához való hűségökért gályákra hurczola s máglyán égeté s mely ma is elnézi szótlanul

* Lásd Kálmánchelyi János cikkét a Debr. Prot. Lap 1890. évi okt. 4-iki számában.

a nagy állami eredetű javakat sokszor a magyar haza ellen lázadó és Rómához szító főpapok kezén és Szamos-Ujváron a dákó-románokat nevelteti: az adjon nekünk, a hit- és hon-szabadság hősei utódainak ma koldus alamizsnát, megmaradt függetlenségünkért érdemtelen cserét!

De nem borzadok mégse én is ez útra lépni. Tudom azt, hogy *hazám ma független és szabad* és nem fog sem a papi, sem a világi absolutismus járszalagjain járni. Tudom azt, hogy egy egyház sem lehet önálló állam e hazában többé. S tudom azt is, hogy míg az állam a katolikusokat segíti: abban az arányban a segélyhez nekünk is jogunk van. Fentartom azért e jogot a teljes mértékben, *de a rendezésen nemcsak a puszta államsegély igénybe vételét értem.* Ehez több kell.

Emelni és rendezni a belhivatalnoki fizetéseket.

Leszállítani és újjáalkotni az egyházi adózást s mindezt megvalósítani az egyház anyagi és szellemi erejének felhasználásával. Egyszóval: *korszerű reformot az egész vonalon!*

Emelni és rendezni kell a belhivatalnoki fizetéseket.

Az állapot, melybe belhivatalnokaink jutottak, az továbbra mar tűrhetetlen és tegyük hozzá azt is, hogy embertelen.

Minden társadalmi osztály új alakot öltött ebben a hazában. Minden rend, minden hivatali testület megtalálta a maga pártfogóját és pátronusát. Még a szegény néptanítók sorsát is megjavította az országos közvélemény nyomása s számukra is legalább olyan, a milyen tengődést biztosító minimális fizetést és nyugdíjat rendelt az állam. Csak a szegény kalvinista papokkal nem gondolt senki, csak az ő mélyeséges bánatoknak nem akadt oltogató könye sehol. Sem az egyházban, melynek hitvallói és gályarabjai voltak, sem a hazában, melynek nyelvét és intézményeit önfeláldozással védelmezték és fentartották; sem a mívelt társadalomban, melynek szabadságát és szabad irányú fejlődését, mint úttörők hívségesen szolgálták s melyhez családjukkal együtt hozzá tartoztak.

A mélységből kiáltok felétek urak, egyházunk oszlopos nagy emberei, társadalmunk szószólói és országunk vezérei!

Ha meglátátok minden elnyomottnak szerencsétlen nehéz helyzetét, ha meghallgattátok minden méltatlanul szenvedő osztály panaszát s felemeltétek itt minden érdemes hivatalnoknak ügyét a hazában: lássátok meg az evangéliom és a magyarság szent ügyének nyomorgó apostolait, hallgassátok meg a magyar kalvinista

papság néma panaszát és emeljétek fel ezt a társadalmi osztályt is a nyomorúságnak porából.

Ne nézzétek el tovább, mint szenved, mint sanyarog a magyarság prófétáinak serege. Ne engedjétek, hogy a tiszta magyar családokból kiszálló két-háromezer művelt, képzett lelkész, mint nyomorog övéivel hivatala és képzettsége daczára! Emberbarátok, nincs annál mélysebbebb nyomor, mint a melyben mi és társaink nyögünk. Érettséget tettünk, 4 évi akadémiai tanfolyamot végeztünk, lehet, külföldi egyetemeket is jártunk és most, midőn a végtelen káplánkodás után, véletlen kegyelméből a gondviselésnek, eklézsiához jutottunk és családunk vagyon, nem tudunk megélni. Fizetésünk kevés, sok helyen 300 frtra is alig halad és az is jórészt földjavadalomból áll, melyet kezelni és beruházni nincs erőnk; terményekből, búzából, rozsból, tengeriből, zabból s fagygyuból, mézből, melynek csak alját hozzák híveink; szolgálmányokból, melyet nem szívesen és csak Isten nevében teljesítenek s melyet nem tudunk felhasználni. S mindezek szedésével is magunk küzködünk, égünk és híveink is együtt égnek velünk. Jaj annak, a ki a szemetet meglátja, jaj, a ki igaz és el nem folyó mértéket tart elő: annak nincs maradása többé a szegény papi házban, azt meggyalázza és meghurczolja a legutolsó béres és kimarja egyházából s nincs hatalom, a ki a méltatlanságok ellen megvédelmezze.

Ne mondjátok nekünk s ne vigasztaljatok azzal, hogy az apostolok korában is így bánt el a világ. Akkor is igaztalanság volt ez s most a rendezett társadalomban a mi szolgálatunk nem apostolság, hanem hivatal. Hivatal, melyet a társadalom és állam szolgálatában tisztességesen fizetnek, míg mi az élő Istennek és a hazának és a szabadságnak szolgálói kolduskenyeret ehetünk. Ha Istent ismertek, ha hazátok és egyházatok ügyét szíveteken hordjátok, rajtunk segítsetek. Segítsetek azzal is, hogy a lelkészi pályára lépőknek sorsát biztosíjátok és a káplánság megőrzítő bizonytalanságában fiainkat elveszni nem engeditek, segítsetek azzal, hogy méltányos készpénzfizetést rendeltek, fokozatos előhaladást biztosítok és szolgálatunk után nekünk is nyugdíjat adtok. Nem a mi, a jövő érdekében, a hívek, az egyház, a magyarság, a méltánylást érdemlő munka erkölcsi hitele érdekében esdeklek, rendezzék a belhivatalnoki fizetést!

De rendezzék kellő körültekintéssel és alaposan. Erre nézve az olyan önkényes felvételek, a milyenek a konventi 600, 800 frtos fizetési kiegyenlítő tervzetek nem érnek semmit.

A mi papjaink, tanáraink, tanítóink fizetésének legalább is annyinak kell lenni, mint a mennyi hasonló képzettség és megfelelő teljesítmények mellett, a társadalmi és különösen az állami szolgálatokban elérhető. Sőt, ha arra, hogy a kitünőbb erők nálunk állandóan megmaradjanak, némi súlyt helyezünk, ennél is többnek.

A tanárok és tanítók fizetését országos törvény rendezzi. Rájok nézve már megvan a mérték, hogy legalább mennyit, vagy mennyinél valamivel többet tartozunk megadni. De lelkészeinknek sem adhatunk kevesebbet átlagos évi 1200 frtnál s e mellett e fizetésnek fokozott neveléséről és nyugdíjigényök megfelelő rendezéséről is gondoskodni kell.

Ezen alól nincs is mit beszélni. A tervezett toldás-foldások csak haldoklásunkat nyujtanak továbbra s a jövőre nézve nem eredményeznének semmit. Korszerű rendezést kívánunk azért az egész vonalon. 600 frtot a kápláni, helyettes és időközi alkalmaztatásban az első 5 év alatt; 800 frtot, mint rendes lelkészi alapfizetést és 5 évenként 100 frt, illetve 200 frt korpótlékot 1500 frt maximumig és 35 évi szolgálat után teljes nyugdíjilletéket.* 300 frtot a segédtanítónak, 400 frt alapfizetést és ennek fokozatos kiegyenlítését 750 frtra.

Ezen az alapon 600 lelkészi, 100 s.-lelkészi, 1400 tanítói állomást (ma van 1210) véve tekintetbe, kellene a lelkészeknek 780,000 forint, a tanítóknak ismét évi 780,000 forint, összesen 1.560,000 frt és kellene még ezenkívül lelkészi nyugdíjintézetre legalább is évi 40,000 forint. Teszen pedig a lelkészi fizetés (mindig csak a mi egyházkerületünkről beszélve) a jelentőiek szerint circa 500,000 frtot; helyi, megyei és kerületi adminisztrációs kiadásokra is még 50,000 frtot** számítva, a lelkészeknél és az adminisztrációnál hiánvoznék évenként 370,000 frt. A tanítóknál pedig 745,000 frtnyi évi jelenlegi fizetésüket tekintve, évenként 35,000 frt, összesen a kettőnél 405,000 frt.⁵ Ennyi volna az, a mit más forrásokból pótolni, vagy az államtól kérni kellene és nem 96,380 forint, a mennyit a konvent a tiszántúli egyházkerület részéről számításba vesz.⁶

Pedig még az is könnyen megtörténhetik, hogy mi adózási viszonyaink rendezésénél is idegen segítségre, vagy új erő kifejtésre szorulunk.

* Hogy külföldön jobban tudják méltányolni a lelkészi szolgálatot, arra bizonyosság Szászország, hol a prot. lelkész fizetési minimuma lakáson kívül eddig 1260 frt volt és jövő januártól 1440 frt lesz. Ezen minimális alapfizetéshez jönnek a korpótlékok úgy hogy a lelkészi fizetés 5 évi szolgálat után 1680, 10 évi szolgálat után 1920, 15 évi szolgálat után 2060, 20 évi szolgálat után 2340, 25 évi szolgálat után 2520, 30 évi szolgálat után 2700 frt. leend.

** Mert az esetleges államsegély-kérésnél ezt is tekintetbe kell venni!

❖ TÁRCZA. ❖

Magyar református lelkészek a XVI. és XVII. századokban.

(Második közlemény.)*

I. Asszonyvásárhely. (Ma Asszonyvására, Biharban.)

1665. január 6. Sztropkai István asszonyvásárhelyi lelkész és neje Péter Katalin a debreczeni tanács előtt ellenmondanak Péter Miklósnak, Debreczenben a Czegléd-utczában levő ház elidegenítése tekintetében.

II. Báthor.

1548. Balázs „presbiter parochus de Bathor“ letiltatja minden javait a debreczeni tanács előtt Gyenge Máté özvegyének 104 ftig.

III. Belényes.

1643. Keszi István belényesi lelkész és testvérei Mihály és János eladják Debreczenben, a Piacz-utczában levő házukat Balics Mihálynak 498 frtért.

IV. Berczel. (Szabolcsmegyében.)

1638. Szinai Márton berczeli lelkész jelen volt Gávai Jánossal és Besseney Boldizsárral Gecző János örökösei osztályánál. (Eredeti okirat gyűjteményben.)

V. Beregszász.

1553. Báncsay Bálint lelkész. Szabó, másképp Fejér István és Budai János kötelezték magokat a debreczeni tanács előtt nevezett lelkésznek 40 ftot megfizetni. (Lehoczky Tivadar Beregvármegye és Beregszász jeles monographusa ezt a lelkészt nem ismeri. Lásd „Beregvármegye Monographiája“ cz. munkáját III. k. 138 és köv. l.)

VI. Boldogfalva.

1656. Kátai Dániel lelkész. Ebben az évben perelt a debreczeni tanács előtt fizetésének hátralevő részeért Rázsó János, Takács Mihály és Szabó György ellen, mint a kik őt a „*salu fejében*“ fogadták fel lelkészül az 1655-ik évben. A tanács ítéletében kötelezte is nevezetteket, hogy „az mi hátra vagyon fizetésében, tartozzanak az incattusok megfizetni.“ A hátralevő fizetés volt: 60 fél véka búza, 16 fél véka köles, 1 verő disznó, 3 sajt, fl. 7 szénapénz, 12 szekér fa.

VII. Debreczen.

1. 1547. András *presbiter* letiltatja minden javait Szentpéteri Ambrusnak a debreczeni tanács előtt 32 ftig. (A reformáció kezdetén a tisztított vallás lelkészeit presbitereknek is hívták; nyilvánvaló ez a Nagy-Thoronya lelkésznél alább felhozott adatból, hol a nő lelkész „*presbiter*, alias *minister verbi dei*“ czímmel fordul elő; azonban András presbitert nem merem határozottan debreczeni lelkésznek tekinteni, minthogy neve a debreczeni lelkészek eddig ismert névsorában nem fordul elő, s debreczeni voltát nem bizonyítja az, hogy a debreczeni forumon kereste igazait, mert mint láttuk, a debreczeni senatus előtt igen számos vidéki lelkész ügyes-bajos dolgát intézték el; az a körülmény azonban, hogy a jegyzőkönyvben nincs megjelölve, hogy máshová való lelkész volt volna, némileg a mellett látszik szólani, hogy debreczeni lelkész lehetett. Ez oknál fogva ide ígtattam a felőle szóló adatot; a további kutatás derítse fel:

* A hol forrást nem jelölök, mindenütt a debreczeni régi jegyzőkönyvekből merítettem.

helyet foghat-e a debreczeni lelkészek díszes koszorújában?)

2. 1549. Péter *presbiter*. Ez is minden közelebbi megjelölés nélkül kétszer fordul elő Debreczen város jegyzőkönyveiben; egyszer 1549-ben, midőn Szabó Balázs kötelezte magát „*discreto Petro presbitero*“ 150 frt adósságát megfizetni, és másodsor 1550-ben, a mikor Tharkó Andrásnak Vecsernye Istvánnál volt követelését letartatta. Ugyanazért Péter *presbiter* is egyenlő tekintet alá esik az elébb nevezettel.

3. 1550. (In festo trinitatis.) Balázs concionatornál Moyses Sebestyén és Zoltán Pál letiltatja javait, pénzét Ember Mihálynak 300 frtig; később ugyanabban az évben Anna, Ember Tamás özvegye eszközöl letiltást Ember Mihály javaira és pedig Garai Mátyásnál letiltat egy nyest subát, egy mállal bélelt mentét, Balázs concionatornál pedig egy farkasbőr subát, egy skárlát posztó subiczáat, egy festett ládácskát, alabástrom csészét és alabástrom gyertyatartót. Az ezen adatokban említett Balázs minden valószínűség szerint nem más, mint Debreczen egyik büszkesége: Radán Balázs.

4. 1564. Erzsébet, Gerard néhai *presbiter özvegye* Szücs Gergely debreczeni lakos által férje javaiból 26 frttal kielégítettett. Az itt előforduló Gerádra sincs semmi bővebb adat, hogy hová való *presbiter* volt; ehhez képest az 1. alatt előadottak ő reá is vonatkoznak.

5. 1570. Simigius (Somogyi) Máté debreczeni lelkész Rác György, Homonnay István uram szolgája, azzal vádolta a debreczeni tanács előtt, hogy a váradi szőlőkertnél kardját és lándzsáját elvette és megverte. E vád ügy egyenlítettett ki, hogy Simigius Máté adott a panaszkodó Rác Györgynek 5 frtot. Ez egvezségnél Mélius Péter nemcsak jelen volt, hanem azt főképen ő eszközölte ki.

6. 1657. 25. Aprilis. Tornai István püspök feleségének sírját fölbontották, testét megfosztották valamely latrok.

1657. 30. Aprilis. Veszely János insignis latro mindeneket kivall az tanács előtt az Tornainé testének fölásása és megfosztása felől. Complicesit is mind megmondja minden processusával egybe.

1657. 14. Maji in senatu. Levata domini Magistratus act. rationi officii contra quosdam sceleratos, nempe: Stephanum Eördög, Joannem Kulesár, Petrum Kucsora, Joannem Erdélyi, Elisabetham Sipos consortem Stephani Eördög et relictam Eördög Mihályné Fazekas Ilona incattos.

*Pro A.** Ezért kellett énnekem az I. személyeket megcítálnom et in jus attrahálnom, hogy ezek oly dolgot cselekedtek, mely a pogányok között is hallatlan, mert az pokolbeli ördög sziveket foglalván, tiszteletes Tornai István városunk egyik *praedicatorának megholt és eltemtetett feleségének* Bagoly Kata asszonynak hideg tetemít az debreczeni nagy temetőben Szt. György havának 23-ikra virradolan az földből kihányták és kiásták hatalmas tolvajul, az ő erőtelen senyvett tagjainak ideig való nyugalmából kiforgatták, házát, koporsóját fölrontották, sorvatt tetemít anyaszült meztelenen hagyván, minden öltözetit kegyetlenül elfosztották, meztelen tagjait megszagatták, karjait elroncsolták, gyürüs ujjait szaggatták. Mely rettenetes és pogányok között is hallatlan dolgot Isten is megboszuított és őket vele el nem bocsátotta, hanem mindeneket, melyeket az említett holttestről elfosztottanak volt, ugyan városunkban lakozó Veszely János házánál 25. Aprilis megtaláltak, melyeket az szék szín eleiben

* A. = actor; az I. pedig = incattus.

is hozhatunk ha szükséges leszen, mely Veszely János is captiváltatván mint fő complex, több complices társait is minden gondolkodás és tétovázás nélkül kivallotta szabados nyelvével kényszerítés nélkül, hogy Eördög István, Kulcsár János, Kucsora Péter, Erdélyi Jánosék voltak azok, kik úgy végeztenek egymás között, hogy Szent György napjára virradolan, estve hozzá kezdenének az sírnak fölbontásához és azon éczaka elis végezték vagy véghez vitték szándékokat és az ruhákat elvívén, rész szerint már elis adtanak volt benne, kinek árrával együtt osztoztanak is fel. Az szoknyát, mely a koporsóban megszagattatott volt, az Eördög István napá, úgymint Eördög Mihályné varrotta öszve fejez czérnával és az házheán szárazította, Eördög Istvánné is egyet értvén mindenkben az anyjával, az ingváll és egyéb ruhák szárazításiban és mosásiban. És mikoron vették volna eszekben, hogy az ő gonosz cselekedetek világosságra jön, Veszely Jánost elkészítették, hogy minden portékát vigven el szekéren és Váradon adja el. De Isten ily szándékokban őket kézben adta. Minekokáért méltán kívánom si juris: elsőben, mivel az említett böcsületes asszonynak holt testét ezek minden ruháitól megfosztották, mintegy megnyúzták, roncsolták, szaggatták s meztelenül föld színén hagyták, ők is nyakoktul fogva nyuzattassanak meg talpokig. Másodsor, lófarkon meghordoztatván, a két kezek a temetőnél vágattassanak el, minthogy azokkal ásták fel a testet. Harmadsor, az törvényfánál két lábaik kerékben töretvén, elvágattassanak, mivel azokon mentenek az nyugodalom házának fölverésére. Negyedsor, mivel az ördög nagyon elfoglalta volt szíveket, hogy azt a gonoszt negben elvék, az szívek testékből kivétvén, megégettessenek. Ötödször és utolszor, mivel az fölászott testet az essővel harmad napig verették és az nap melegével harmad napig süttették: az ő testek is négygyé vágattatván, kerékre hanyattassanak, hogy ott verje az eső és süsse az napfény, míg az ebek és az égi madarak őket megemészítik, mind addig. Ha pedig mindezeket tagadnák, data exmissione mint éjeli dolgot az első nyilván valót a ruhák dolgát megbizonyítom, magok nyelve vallását is és ehez járulandó accessoriumokat is. Ha pedig úgy kívánja a dolog, torturát kívánok a dolognak világosítására.

Pro I-k. Kucsora Péter és Erdélyi János cum procatorem Georgium Szabó dies petitur.

Conclusum: Ad sequentem mindnyájan prokátort állassanak s megfeleljenek.

I-k. Nagy a dolog s az dnus Magistratus pennára dictálta levátáját, ergo diem et par petimus.

A. replicat: Non tenet exceptio. Dictálianak az I-k is.

Conclusum: Meg áll az exceptio s par is engedődik tali conditione mediante, hogy minden prokatori exceptioknak békét hagyjanak, hanem directe tangant meritum ad sequentem, ultra paria non dantur.

I-k. excipiunt iterum hogy nem magistratust concernal a causa, hanem Tornai Istvánt, ergo ipse procedat.

Deliberatum: Várasnak közönséges temetőhelyére, templomra, parochiára és scholára magistratusé a gondviselés, azért méltán bírót concernal az defensio is.

Replicant I-k in scriptis et exmissione petunt iuxta continentiam replicarum. Negando simpliciter omnia.

A. replicat. Értjük, hogy az I-k mindeneiket simpliciter tagadnak, mindaz által bocsásson ki a törvény, a mennyire lehet mint éjjeli dolgot bizonyítok ide járuló circumstantiákat:

1. Hogy Kulcsár János azzal biztatta a többi (mivel ő ásta a sírt) gyertek el csak, könnyen hozzá jutunk, mert csak könnyeden vagon a koporsó.

2. Hogy vasárnap estve az I-k otthon házoknál nem voltak, hanem éjjel után Szt. György napjára virradóra mentenek haza szállásokra.

3. Hogy megfogtak benne szeredán éczaka, magok azt vallották, tudják miért fogták meg őket, mert az Tornai uram dolgáért, holott még akkor senkit is nem fogtanak volt meg azon kívül.

4. Hogy vasárnap estve die 22. Aprilis az temetőben a temetések között járt Eördög István feleségüstül, szemlélvén ha ugyanazon-e a temetés.

5. Hogy azt beszéllették, kiváltképpen az napa Eördög Istvánnak, hogy egy atyánkfia holt meg, attul egy kamuka szoknya maradt s egyéb egyetmás is, de nem merjük mutogatni, mert az adóra föllyebb vetnek.

6. Hogy látták mások is hogy az ingvállat mosták, azonba kérdezték: kié ez? mert ilyen marhátok nektek nem volt.

7. Hogy az I-k reámentek az Veszely János feleségére s azt mondták neki: te fertelmes menyecske, ne fecsegj senkire, mert bizony meg kell halnod, hanem csak hallgass.

8. Az fogházban is egymással azon beszélgették, hogy te se vallj, én sem vallok, egyikünk se valljon semmit, mert ha megnyúznak is, mi nem vallunk.

9. Azt mondták Veszely Jánosnak az fogházban: miért vallottad meg, hiszen mi étellel-itallal eltartottunk volna s azonban meg is szabadulnál.

10. Hogy az sírból felvött hasogatott szoknyát is az Eördög István házhaján (igy) szárazították s varrották.

11. Eördög István ellen hogy ornak, hamisnak, parázna személynek mondták s csak elvesztegette mind eddig. In summa minden névvel nevezendő czéges latorágát s azt is, hogy a maga leánya azt mondtotta volna: Isten nem bocsátotta apámat el véle, mert egyszer is hozott vala egy kamuka szoknyát s annak az árán vötte volt az röt ökröt társával együtt.

12. Hogy Szentgyörgy napján reggel kiment Eördög István a marhához s egész estig ott alutt.

13. Ugyan a megnevezett vasárnapon déllyest az csapó-utczai sarampóbol hitta el Eördög István Veszely Jánost az Szappanos Gáspárné kertébe tractára, az hol több complices lator társai is voltak.

14. Hogy az kapák, lapátok is, kiket a temetőkert körül a gyepeben eldugtak, Eördög Istváné nyilván.

15. Kulcsár János egy emberséges embernek dolgozván, lakatiát ellopta és a káros ember megismerte ott, a hova Kulcsár adta volt, s viszont ugyan Kulcsár visszaszerezte. Mindezekre *utrumot** kíván az dominus A. et admittitur.

Probet dominus A. juxta puncta.

I-k etiam contrario petunt exmissione cum utro seorsum et singillatim. Admittitur eis dum etiam serie sequenti:

Erdélyi János doceat, hogy Sztgyörgy nap előtt közelbik szombaton ment ki ő az Cserén levő szatára (igy)** vasárnap is mindedig ott volt, Szent-György napjára virradolan*** is egész éczaka ott volt, ott hált a marhák mellett, ott virradott meg is.

* *Utrum* = kérdőpontok a tanukkal való bizonyításhoz. A kinek az utrumot kiadták, az maga szerezte meg a tanuvallo nasokat. Lásd bővebben: „A becstelenítés a Debreczen városi régi jogban“ című értekezésemet. *Jogtud. Közöny 1895. évi 52. sz.*

** Az itt előforduló *szata* szót a *Nyelvtört. Szótár* nem ismeri. Óhajtható volna, hogy jelentését a t. olvasók közül valaki megfejtene.

*** Régi szó. Lásd a *Nyelvtört. Szótár* III. köt. 1194. l.

Kucsora Péter doceat, hogy Szent-György napra virradolan vasárnap estvétül fogva mind virrattig az Veres Gáspár házában volt, ott hált s föl sem költ virrattig.

Eördög István doceat: hogy die 22. Aprilis vasárnap reggeli praedikatio után ment ki a Cserén levő szatára (igy), ökrei mellett volt mind akkor vasárnap estve, éjjel is Szentgyörgy napjára virradolan s ugyanott is hált.

Kulcsár János doceat, Szent György nap előtt való közelbik vasárnapon ő Varga-utczában Kocsis István özvegye házában volt, délyesti praedikatio meglétele után egész virrattig kin sem volt, hanem ott hált s virradott is meg.

Eördög Istvánné et Eördög Mihályné per omnia negat simpliciter et utrum petunt ut caeteri.

Conclusum: proposita defensam probando premissa.

1657, 5. Julii in Senatu. Levata causa dni Magistratus contra Veszely János.

A. Ez I. több complices társaival az cimiteriumot gonoszul invadálta, tiszteletes Tornai István feleségének eltemetett hideg tetemet sírjából kiásta, koporsójából kihányta, az holt testet megfosztotta, az elfosztott jók kezében találtattak. Azért ily szörnyű cselekedeteiért elsőben megtorturáltván, complicesit vallja meg s azután mentül rettenetesebb halállal meghaljon.

I. negat simpliciter, hogy ő nem ásta, sem bontotta az sirt, hanem ő csak cirkált, vigyázott akkor, mikor Eördög István és Kulcsár Jánosék együtt ásták és azok voltak complicesi is, kiket azelőtt megvallott.

A. replicat: most is megvallja az I. dolgát azzal kissebitvén, hogy ő csak cirkáló volt akkor.

I. replicat: Isten országát lelki ne lássa, ha ugyan azok nem voltak complicesi, a kiket megmondott.

Dies praefigitur.

1657, 7. Julii in Senatu. Definitio causa dni Magistratus contra Veszely János paedidissimum nebulonem.

A. refert se ad priora et petit iudicium ut superius.

I. veniam petit hogy csak élete maradjon meg, az egy élő Istenért; fejére köti magát, hogy ugyanazok complicesi a kiket megmondott, Eördög István, Kulcsár János jártak ő reá, ezek készítették, az Szappanos Gá-párné kertében volt az többi, onnan estve olykor indultak meg, mikor estve az emberek eltakarodtanak, vasárnap éjjel egy órakor éjfelután végezték el a sír felbontást.

A. replicat: Csakugyan perseveral az I. az patrumnak megvallásában, egy tanu sem kell ellene, mert az maga nyelve: ezer tanú.

Deliberatum: Az casusnak kinyilatkozásatul fogva Veszely János házában meg is találtatott az sírből föl-ásott, az holtestről elfosztott öltözetekben, sem együgyü kérdéskedéssel, sem pedig processuban vött feleletit által nem tagadta az I. Veszely János, hogy ő complices nem volt volna az sír fölbontás-kor és hogy ő volt egyik társ cirkáló és vigyázó, most is pedig csak gratiat kér, complicesi megvallásában is állhatatos volt és most is az, nem mutat másra, hanem Eördög Istvánra, Kulcsár Jánosra, Kucsora Péterre és Erdélyi Jánosra, azért ubi rerum testimonia adsunt etc. maga nyelve: ezer tanuja, maga nyelvével vallja, annakokáért torturáltassék meg, és a temetőnél két keze vágattassék el, onnét vigye a hóhér az törvényfához, két kezeit szegezze az törvényfához, két szarait törje kerékbe, azután üsse fejét el,

testét vesse kerékbe a hóhér. Igy vegye el jutalmát Istentelen gonosz cselekedeteinek.

Differtur exsecutio.

1657. Die 9. Julii in Senatu. Torturae submittitur, Veszely iam sententiatus.

1657. 9. Julii in Senatu. Causa dni Magistratus contra Eördög István et eius consortem incattos ratione officii; consequenterque contra Eördög Mihályné, Joannem Kulcsár, Joannem Erdélyi et Petrum Kucsora post attestations *Deliberatum est*:

Eördög István noha két tanuk sorosítják, hogy Szent György estén, ugymint vasárnap délyest kapával, ásóval, lapáttal ment volna ki az sarampon, de mi végre s hova azt nem világosítják, mely sorok alól három világos tanukkal expurgálta magát, hogy a Cserén marhái mellett az megnevezett vasárnap ugymint 22. praeteriti Aprilis ott volt, ott hált, Szt. György napján is másnap estig. Erdélyi Jánost is két tanuk hasonlóképpen mentik. Kucsora Pétert is az *De utrum* szerint két tanuk salválják az sírásnak suspicioja alól. Kulcsár János pedig noha exmissioja volt, nihil comportavit. Azonban pedig az dominus A. is az *De utrum* szerint tanuk által az I-ket nem graválhatta. Minthogy azért Veszely János ki immár judicialiter convinctus, sententiatus et damnatus, nem volt perseverans complicesinek megvallásában, hanem *tempora exsecutionis* lelkevesztése alatt azt mon-dotta, hogy az sír felbontásban nem voltak complicesek, kikre eddig vallott, per hoc in ea parte az I-k vessenek lelkek ismeretivel számot, most ez suspicio alól és fog-ságból szabadosok, az asszonvok is absoluták, mert az tanuk semmit nem comportáltak ellenek. Eördög Istvánt országával crimínálják az tanuk, melyért Biró kegyel-mében vagyon.

7. 1661. Sept. 5. *Ad supplicationem extraneorum* megengedtetik: illendő helyet keresvén valamely ember-séges emberek házában egyben gyűljenek, tanítást, kö-nvörgést tegyenek a magok praedikatori köztök, mikor ahoz való idejek vagyon.

8. 1662. Febr. 18. *De extraneorum conventibus* *concluditur*: Az török részéről való dologban megenged-tetik az convent és az igazítás nekik, de azon kívül sem gyűlés, sem bírságlás, sem törvény nem engedtetik nekik.

9. 1665. Aug. 4. Vasárnapi napokon reggeli és déleesti praedikációkra harangszót meghallván mind mig az két praedikációk állanak az csapszékeket be tegvék s bort sehol ne adjanak, de az déleesti praedikatio előtt és utánna adhatnak az saposokat, furulyásokat a meny-nyire lehet amoveálják.

10. 1675. Febr. 1. Az pataki cantort az színben elő kell állatni s conducálni.

Az templombeli könyörgés minden nap véghe menjen. Exiliumban levő praedikátorok instálnak de securitate. *Deliberatum*: Ha mit contribuálnak közzénk szabadosan lakhassanak.

11. 1672. Martius 17. Az tiszteletes tanács az *mindennapi* könyörgést fel akarván állatni, az communiót is végben kellene az kis templomban vinni, az Sz. Par-tialist requiráltuk, kire így resolváltak:

Az communiót úgy admittálják, ha négy praedi-kátort fogadunk s az könyörgést úgy veszik fel, ha az sallarimumokat neveljük, kire az tiszt: Tanács semmi részében nem hajol, semmit nem is level.

12. 1675. Februar 12. Kassa városában lakó Török Erzsébet Német Lakatos Mihály házas társa jöve mi előnkbe jelentvén, hogy urával megegyezvén és lekül-

détvén ide városunkba ugyan kassai háza felől Mészár utczában dél felől Papi Szabó János, észak felől az Kamara ház szomszédságában levőrül disponálna, az mint hogy mi előttünk így fateált: ha Isten még valaha az Kassai reformata ecclesiát helyre állatja és ő kegyelmek világbul kimulnak, azon ház legyen Ecclesia számára való, ha penig az Isten az mi bűnünkért nekünk érni azt nem engedné, tehát azon kőház tiszt: *Kabai Gellért* uram* gyermekeire szálljon.

VIII. Derecske.

1566. Lukács derecskei lelkész. A szolgáljával volt baja a debreczeni tanács előtt, a ki őt ragalmazta. A tanács megengedett ugyan ez alkalommal a lelkész kérése folytán a szolgáljával, de kimondotta, hogy „fejvértel lakoland, ha gazdaja ellen ismét hasonló bűnt követne el.“

IX. Ecsed.

1627. Czeglédi János ecsedi lelkész. Jellemének szép vonasát hagyták fent a debreczeni régi jegyzőkönyvek. A boldogemlékezetű Hodászi Lukács debreczeni híres lelkész fia a civitas kebeleből kiutaltott; Czeglédi János közbenjárása és kérése folytán a „tisztelletes tanács“ megkegyelmezett a nagyérdemű apa fiának és visszafogadta a civitas kebelebe.

X. Erdőszáda.

1677. Medgyesi György erdőszádai lelkész. (Horvát Erzsébet által kiadott okiratban. *Debr. coll. könyvtára. Lugossy-gyűjt.*)

XI. Hosszúpályi.

1639. Kabai János hosszúpályi lelkész. Felesége Vas Boróata perel testvere Vas Minaly ellen az atyjoktól maradt javak őt illető része iránt; azonban az „ő felesége kassai hadi szekérő“ kijött deliberatum szerint a részere megítelt azt az esküt nem tette le, hogy „az atyai jókból részét ki nem vette.“** (*Szoboszló város jegyzőkönyvéből.*)

XII. Kassa.

1663. Czeglédi István kassai lelkész ajánlja a debreczeni tanácsnak a papista *mise* ellen írott könyvét s kéri annak kinyomattatását. (Czeglédinek ez a munkája bizonyára az volt, mely később Kolozsvárott 1670-ben ily cím alatt jelent meg: „*Az Ur frigszekerénye előtt Dagon ledülése. Azaz Gorup Ferencz győri nagyprepost Misérül írt könyvének . . . megsemmisítése*“ stb. A debreczeni tanács mi oknál fogva nem nyomattatta ki a neki felajánlott ezt a művet, nem tűnik ki az általam látott forrásokból.)

1646. évről is említik a debreczeni régi jegyzőkönyvek Czeglédi Istvánt, a mikor eladja feleségének Kecsei Katalinnak Debreczenben, a Csapó-utczában levő ház-részét Rakosi Szabó Mártonnak 163 magyar forintért.

XIII. Kántor-Jánosi.

1626. Nábrádi Mihály kántor-jánosi lelkész. 1625-ben a nyír-bátori sokadalomkor igaz útjában rablók támadták meg, a kik „megvagdalták, vérét kiontották és javaitól megfosztották.“ A rablók felett a debreczeni tanács látott törvényt s azok bandavezetőjét Tatai, más-kép Csáti Istvánt 1626. márczius 28. a város piacán lefejeztette.

* Kabai Gellért Kassáról hivatott Debreczenbe lelkésznek.

** Ércsek ez az adat azért, mert bizonyoságot szolgáltat a felől, hogy ez időben Szoboszló (s általában a hajdu városok) törvény-székének *felebbviteli* bírósága a kassai hadi-szék volt.

XIV. Laskod.

1554. Antal „*presbiter alias plebanus de Laskod.*“ Szekernyés György bevallotta házát és málmát nevezett lelkész számára a debreczeni tanács előtt és eme javakat birtokába is átbocsátotta.

XV. Ladány.

1657. Tatai István ladányi lelkész.

XVI. Mada.

1677. Debreczeni István madai lelkész.

XVII. Orosz.

1564. Barrabás „*presbiter pastor de Orosz.*“

XVIII. Pele.

1665. Kállay Lukács pelei lelkész megtalálta 2 ökrét, melyet a pelei földről karacsony előtt 3 héttel hatalmas tolvajok hajtottak el, s a debreczeni tanács előtt kisa-játította.

XIX. Sárospatak.

1575. Szegedi István, előbb *debreczeni*, ez időben Sárospatakon levő lelkész, elhalt leánya Foris Kristofné ingo javait a debreczeni tanács előtt letiltatja. Egy más adat szerint ugyancsak 1575-ben, Debreczenben a Csapó-utczában levő házát örök tulajdonjoggal átadja vejenek Borbéli Benedeknek, a ki mindenestre másik leányának a ferje volt. (Szegedi István neve nem fordul elő a debreczeni lelkészek nevsorában. Lásd: *Szücs* Debreczen város tört.)

XX. Szathmár.

1645. Czeglédi (keresztneve nincs kiírva), ez időszert szathmari lelkész.

1673. május 13. Tatai Mihály lelkész, feleségével Füsüs Ilona asszonnyal együtt Debreczenben Czegléd-utczában levő hazukat kertjével együtt örökaron eladtak Csizmadia Nagy P. ternek 850 frtért. (E két lelkész egyikét sem ismeri *Sarkadi Nagy Mihály*, ki Szatmár-Nemeti városról írt művében az ottani lelkészeket felsorolja.)

XXI. Szoboszló.

Praedikátor fizetése salariuma anno 1673.

Keszpénz fizetése fl 125. Tiszta buza 2 száz véka. Árpa is 2 száz véka, örlésére fl 6. Ket vedres dása turó. Ket illendő disznó, ha azt nem veszen az disznókért fl 14. Mikor partialisra megyen, költségre fl 1. d. 50. s szekeret adván alája. Generalisra fl 3. Husz szekér fa. Négyszáz kéve nád. Husz kaszás egy napon azt fel-takarni, behordani. Keresztelőtül egy tyuk egy kenyér. Eskütéstül (*igy*) d. 50. Halott feje fölött való praedikátotul fl 1. (*Szoboszló város jegyzőkönyvéből*)

XXII. Szováth.

1667. 20. Junii *in Senatu*: Az szováthi jobbágyok az régi szokásból az praedikátorok számára öröljenek.

XXIII. Tisza-Adon.

1665. Dobozi András lelkész.

XXIV. Tas.

1612. Mándoky Márton lelkész. Palaticz János nevezett lelkésznek Tason, a parochiális ház mellett, egy nemesi pusztá telket összes járandóságaival együtt adományozott, mely telek hajdan id. Serédy Istváné volt. (*Hiteles kiadvány a leleszi conventből.*)

XXV. Thoronya. (Nagy-Thoronya.)

1567 előtt. János „*presbiter alias minister verbi dei.*“ Felesége volt „*egregius Lucas litteratus Palaticz de Malcza, alias de Illadia*“ nővére Margit asszony, a ki 1567. évben már mint özvegy végrendeletet tett a

leleszi convent előtt. (*Hiteles kiadvány a leleszi conventból.*) Adatunkból az is kitűnik, hogy az említett malczai Palaticz Lukács fia volt az a *Palaticz* (Palatic) *György*, a kit egyházi énekeiről ismer az irodalomtörténet. Minthogy ez időben a Palaticzok előkelő állást foglaltak el: a velők való összeköttetésből következtetve is a thoronyai lelkész, *János* bizonyára szintén nem közönséges ember lehetett.

XXVI. Ujlak (Zemplénben).

1567. Antal (vezeték neve nem ismeretes) újlaki lelkész. A nagy-thoronyai néhai lelkész *János özvegyének* elebb említett végrendeletében fordul elő a neve, mint a kinéi nevezett özvegynek némely ezüst tárgyai 6 friban elzalogosítva voltak; ennél fogva azt az Ujlakot, hol ez az *Antal* lelkész volt, Nagy-Thoronya szomszedságában Zemplénben kell keresnünk.

XXVII. Várad.

1621. Decsi István váradai lelkész.

Szék Farkas.

TANÜGY.

A nemzeti szellem fejlesztésének intensivebbé tétele a mai tanterv keretein belül.*

Tudvalevőleg egyesületünk központi választmánya szóba hozta a középiskolai tanterv-revizio kérdését s i. é. febr. 11. üléseiből véleményadásra szólította fel az egyes tanartestületeket, az egyesület köreit s a budapesti szakosztályokat, hogy tegyék vizsgálat tárgyává azt a kérdést, mely tanulságok vonhatók le a tantervekre nevezve a tantervek keresztülvitele alkalmával tett tapasztalatokból. Sürgős feleletet kér különösen a következő három kérdésre:

a) hogy a nagy számmal levő zsúfolt osztályokban a tananyag könnyebben és nagyobb sikerrel elvegezhető legyen, mit lehetne a tantervből e végre elhagyni vagy változtatni; b) mi módon lehetne az oktatásban a nemzeti elemnek nagyobb tért juttatni a tanulók újabb megterhelése nélkül; c) a görögpotló tanfolyamon milyen változtatások volnának kívánatosak most, miután már egy teljes négy éves ciklus tapasztalatai állanak rendelkezésre.

Az első és utolsó kérdést érintetlenül hagyva, a nemzeti elem nagyobb mértékben való érvényesítésének kérdéséről óhajtom ez úttal szerény egyéni nézeteimet röviden vázolni.

A nemzeti szellem miként való érvényesülését a magyar nyelv és irodalom, nemkülönben a nemzeti történet tanításának terjedelmétől és intensivitásától szokás függővé tenni s méltán, mert e két tantárgy az, melynek kapcsán növendékeink a nemzeti élettel, erkölccsel, a nemzeti szellem nyilvánulásaival megismerkedhetnek.

Ha középiskolai tanterveinket az első Ratio Educationistól az 1879-iki, illetőleg 1883-iki tantervig ebből a szempontból vizsgáljuk, lehetetlen feltűnőnek nem találni, hogy a tantervben e tekintetben a fokozatos haladás nincs meg, sőt visszaesés konstatálható. Mellőzve most a tantervek tanulságos fejlődési menetét, csak a visszaállított helytartótanács tantervét említem meg a 60-as évekből. E tanterv a gymnasiumi magyar nyelv

* Felolvasott a debreczeni tanári kör 1895. máj. 4-iki ülésén. A tanterv-revizio most lévén tárgyalás alatt, ez a kérdés egészen aktuális.

és irodalmi tanításra a vegyes gymn. 33, a tisztán magyar nyelvű tanintézetekben 27, a nemzeti történelem tanítására pedig a III., IV., V. és VIII. osztályokban 9 heti órát vett fel, s ezen terjedelmet azzal indokolja, hogy társadalmi és politikai kérdések multhatatlan szükségé teszik a magyar nemzeti szellem alapos ismertetését, a nemzeti történet ismertetése mulasztathatlan polgári kötelesség az igényeit hangosan követelő közvélemény előtt.

Reszletes útasítás e tantervet nem világosítja s így a nemzeti szellemnek ennek keretében történt érvényesüléséről azok mondhatnak illetékes véleményt, kik annak eredményét közvetlenül tapasztalatból ismerik. Akár volt azonban meg a kívánt eredmény, akár nem: a lehetőség megvolt a nemzeti szellem érvényesítésére.

Természetesen, a nemzeti szellem érvényesülésének szüksége nem lett kisebb akkorára sem, mikor legújabb tantervünk, az 1879-iki gymnasiumi s az 1884-iki realiskolai született, s mégis itt a magyar nyelv és irodalmi tanítás mar csak 30, real: 28 (telekezeti iskoláknál 27), a történelmi pedig két osztályban 7, realisk.: 6 heti órával szerepel. Hogy ez a kiszabott idő egyáltalában nem elegendő arra, hogy nemzeti életünket a maga egészében megismertessük növendékeinkkel: ebben mindenki megegyezik, s ezt a nezetet már sokszor sokan, nem igen regeped pedig *Warga Otto* meglehetősen erős hangon kifejezésre juttatta. Tehát a tantervnek e tekintetben is módosításra van szüksége, hogy a nemzeti szellem benne fontosságának megfelelően érvényesülhessen.

De most az óraszaporításról nincs szó; hogy a magyar nyelv és irodalom, valamint a hazai történelem a többi tantárgyak rovására nyerjenek extensivitásban, erről beszélni ma meg nem időszerű. Az óraszám e két tantárgy tanítására marad a mennyi volt, csak az a kérdés, hogy ennek a keretnek a natáran belől hogyan lehetne nagyobb eredményre jutni, vagy egyáltalában lehetne-e?

Körünk elnöke márcz. 9. felolvasó ülésünkön érintette e tárgyat s következtetéseiben odajutott, hogy irodalmi és történelmi szemléltető eszközökkel s az irodalmi tanításnak két osztályra való kiterjesztésével a fennálló tanterv keretében is sokat lehetne tenni a nemzeti szellem hathatósabb tanítására s arra, hogy egész középiskolai tanításunkat ez a szellem lengje át. Még előbb márcz. 9-én *Warga Ottó* is hasonló szellemben nyilatkozik a szemléltetés és nemzeti szellem címzen tartott értekezésében, szinte nevetséges színben tüntetvén fel, hogy a magyar irodalom történetét s a pragmatikus magyar történelmet 8 hónapi időre szorították minden szemléltetés nélkül.

A tanterv védői hivatkozhatnak a tanterv azon intézkedésére, mely az egész középiskolai oktatás központjává a magyar nyelvet teszi. De ez az intézkedés nagyon is illuzióruhá válik, ha a részletes útasítások idevonatkozó okoskodását tekintjük s különösen a gymnasiumi tanterv útasításait értem itt. Ez útasításokban a magyar nyelvi s történelmi tananyag részletes tagolásánál, a cél tüzetes körvonalozásában, az eszközök megválogatásában a magyar nemzeti szellem alig van érintve. A magyar nyelv pontos megtanulása csak azért szükséges, hogy a növendék magát szabatosan ki tudja fejezni; a magyar irodalmi termékek leginkább abból a szempontból tárgyalandók, hogy a növendékek aesthetikai ízlése fejlődjen, elméleti tudásra jussanak, érdemleges olvasáshoz szokjanak. A történet iskolai tanításának igaz paedagogiai célja az útasítások szerint:

„azáltal, hogy a történeti alapfogalmakat megalkottatja és a főbb társadalmi és állami feladatokat és intézményeket megvilágítja, maradandó érdeket kelteni azon formák iránt, melyekben az emberiség történeti munkássága nyilvánult és melyeknek hatása alatt áll még korunk művelődése is; tiszteletet ébreszteni mindazon eszmék és intézmények iránt, melyek az emberiség kulturái és erkölcsi emelkedésének koronként tényezői valának, megértetve jelentőségüket a műveltség haladására nézve.“ Tehát tisztán általános műveltségi szempontok a nemzeti szellem különösebb hangsúlyozása nélkül.

Igaz, hogy a magyar nyelvi és irodalmi olvasmányok kijelölésénél a magyar nemzeti irodalom is hangsúlyozva van; de még ezek az olvasmányok is olyan szempontból tárgyalandók, hogy a köztök s egyéb (latin, német, görög) irodalmi olvasmányok közti kapocs kitűnjék. Arany Toldijának tárgyalásánál pl. nem a magyar nemzeti szellem miként való megnyilatkozásának vizsgálata a fő, hanem a minden nyelvű elbeszélő művel közös stilisztikai és szerkezeti szabályok szorgos kutatása. A nemzeti szellem megnyilatkozásával igazában csak a VIII. osztály heti 3 irodalmi óráján foglalkoznak, de még itt is összehasonlításokat kell tenni más irodalmak hasonló termékeivel, szóval itt is az általános műveltségi szempont a fő.

A nemzeti szempont mellőzését, vagy legalább is háttérbe szorítását az utasításokból szemelvényekkel illusztrálhatnám; sietvén azonban tárgyamra, a nemzeti szellem hathatósabb érvényesítésének *mikéntjére*, mint ismerettest ezúttal mellőzöm, s észrevételeimet a következőkben terjesztem elő.

Ha már az óraszámot növelni nem akarjuk, a tananyag beosztásának és a tanításra vonatkozó utasításoknak módosításával az olvasmányok czélszerűbb berendezésével, végül megfelelő szemléltető eszközök segítségével kell törekednünk mennél nagyobb siker elérésére.

1. A tananyag beosztását illető módosítást úgy gondolom, hogy a magyar nyelv tanítás maradna, a mint van, csak a harmadik osztály tananyagához adanék még a stilisztika, a IV.-ben volna tanítandó a szerkesztés, az V.-ben a retorika, a VI.-ben a poétika, a VII. és VIII. ban az irodalomtörténet.

A történettanításra vonatkozólag pedig: hogy a III. oszt.-ból kiveendő a magyar történet, hanem ehelyett taníttatnák Magyarország oknyomozó története a VII. és VIII. osztályban.

Indokolásul röviden a következőket jegyzem meg. A magyar nyelvtant az I. és II. osztályban tökéletesen be lehet végezni úgy, hogy a rendszeres áttekintésre tökéletesen elegendő lenne a III. osztályban az I. év-harmad s a II. és III. harmadra maradna a stilisztika, a mi, tekintve a nyelvtannal való szoros kapcsolatát, ennyi idő alatt kényelmesen el is végezhető. Az irodalomtörténet tanítására pedig, a mint azt annyian hangsúlyozták már, feltétlenül szükséges a két esztendő.

A mi a történeti anyagot illeti, a III. osztály nemzeti története először a tanterv egységét bontja meg, de sokkal fontosabb ok ennél egyrészt az, hogy a III-ik osztályban és a VIII.-ban is külön-külön teljesen elégtelen a kiszabott idő az anyag alapos elvégzésére, míg a fejlettebb értelmű növendékeknek két éven át való tanítása sokkal több eredményre vezetne s emellett az irodalom történetének tanításával párhuzamosan haladhatna.

2. Az olvasmányok czélszerűbb berendezését akként értem, hogy már az I. osztálytól kezdve szorosán meghatározott terv szerint végig a VI. osztályig úgy választassanak meg az olvasmányok s olyan sorrendben tárgyalassanak, hogy összeségükben a magyar erkölcsi, politikai és szellemi fejlődésnek lehetőleg teljes képét nyújtsák. E végből a legnagyobb gondot kellene fordítani az egyes osztályok számára készült olvasókönyvek tartalmára s szoros kapcsolatára, folytonosságára.

3. Végül a tanításra vonatkozó részletes utasításokban folytonosan hangsúlyoztatnák s előtérbe állíttatnák a nemzeti szellem fejlődésének szemmel tartása, kidomborítása, természetesen ezt úgy értelmezvén, hogy a növendékek az általános emberi művelődést is folytonosan szem előtt tartásák, melynek képét többi tantárgyaik tanulása közben alkothatták meg maguknak.

Igy gondolom én a fennálló tanterv keretében, a növendékek újabb megterhelése nélkül, a nemzeti elem hathatósabb érvényesítését, ha talán nézeteim t. kartársaim helyesléseivel találkoznanak, kérem a köv. indítvány elfogadását.

Mondja ki a kör

1. hogy a magyar nyelvi s irodalmi, nem különben a történeti tananyagok a fent említett módon való beosztását helyesnek tartja;

2. hogy az egyes osztályok olvasmányainak berendezését a nemzeti szellem fejlődésének megfelelően óhajtja;

3. hogy a beosztott tananyag tárgyalásánál az általános művelődési szempontok mellett a magyar nemzeti szempontok folytonos hangsúlyozását kívánja.

Gulyás István dr.

KÖZÉLETÜNK.

Körlevél

a felső-szabolcsi e. m. kebelezzett egyházak lelkészei, tanítói és előjáróihoz.

Kedves Atyámfiai!

Midőn mint testvérek, mint atyafiak az egyházkormányzás e megszokott közege, a körlevél útján legelőször találkozunk ez új esztendőben, emeljük fel szívünket, emeljük fel háládatos gondolatokkal megteljesedett lelkünket a mindenhatóhoz, ki bennünket az elmúlt éven át kegyelmesen megtartott s ez új esztendőbe is átvezérelt, akkor midőn olyan kiváló testvéreink, társaink elhullottak mellőlünk s azok között „fejünk koronája is” elesett. Istené legyen a hála, hogy minket megtartott; az ő szent nevére térjen dicsőség és magasztalás, hogy ez új esztendőbe is átsegített. Elmaradott testvéreink porai nyugodjanak békén a fáradozások után; neveiket őrizze a kegyelet s a hálás emlékezet.

Az életben lévők fogadják szívesen újévi jó kívánataimat! Isten nevében kívánok boldog új esztendőt e. megyénk egyes gyülekezeteinek, a gyülekezetek pásztorai, tanítói, előjárói, minden rangon levő igaz híveinek. „A szeretet, jóság, egyesség. A tiszta igazság, közbékeség, bőség és az irgalmasság virágozzanak városainkban és más helyiségeinkben, hazánkban és utcáinkban (3. dics. 5. v.) s minden mezeinkben.“ „Köszönsétek azokat, kik minket szeretnek a hitben. Istennek kegyelme legyen mindnyájan veletek“ Amen (Tit. 3. 15.).

Kedves atyámfiai!

Az étellel a kötelességek is átjöttek velünk az új esztendőbe és pedig az új időkkel, új viszonyokkal karöltve járó kötelességek. És miután egyházmegyénknek olyan kiváló oszlopos tagjai dőltek ki a múlt esztendőben, az egyházfenntartás, építés, fejlesztés és kormányzás teendői a mi gyenge vállainkra neheztedek az új esztendővel.

Az egyházi életben főkötelességünk leendő az ev. ref. egyház külső és belső építése és fejlesztése az evangéliom, Jézus tanításai alapján, embertársaink üdvére és boldogítására.

Igenis! az egyház belső és külső építése atyámfiai!

A *belső építés* azon evangéliomi eszmék, elvek, boldogító örök igazságok fejlesztése, miket Jézus, az apostolok s a reformátorok hirdettek, terjesztettek Isten dicsőségére s az emberiség boldogítására, a haladás, a fejlődés, a tökéletesedés eszközzésére; továbbá a szeretet, szabadság, testvériség, igazság, egyenlőség, a gondolat és vizsgálódási szabadság eszméinek, elveinek hirdetése, terjesztése; a társadalom és a keresztyén családi élet nemesítése s az erkölcsök javítása.

Másik kötelességünk az *egyház külső építése*; vagyis azon zsinat-presbyteri egyház-szervezet fejlesztése, melynek eredete az apostoli korszakig nyúlik fel s a mely egyház-szervezetet a nagy Kálvin János öntött új alakba, s a mely szervezet mellett állott fenn magyarországi ev. ref. egyházunk közel négy század óta s a mely képviselői szervezet alapja az államok alkotmányos szervezetének is; a mely szervezetet mi vallásos ismereteinkkel együtt apáinktól és elődeinktől örököltünk.

Ezen zsinat-presbyteri egyház-szervezetnél fogva az ev. egyház nem valamely központból igazgattatik, mint p. u. a római cath. egyház; hanem az egyház egyes alkatrészei, egyes gyülekezetei önmaguk kormányozzák magukat. És ezen autonomikus szervezeténél fogva magyar ref. egyházunk igen sok szolgálatot tett, olykor már a magyar haza és a magyar nemzet ügyének, érdekeinek és szabadságának is. Ezen az alapon állott, épült és virágzott eddig magyarországi ev. ref. anyaszentegyházunk, mondhatni a legutolsó időkig, minden külső segély, minden kívülről jövő gyámolítás nélkül.

Most, e mi napjainkban, sok külső és belső körülménynél fogva, egyházunk fejlődése nem halad úgy, mint kellene, mint az a benne rejlő erőknél fogva kívánatos volna s a mint azt a magyar nemzet, jól felfogott érdeke is követelné. Innen van, hogy egyházunk vezéremberei is, de maga az államkormány is külső, állami segélyvel óhatják a magyarországi ref. egyház fejlődését előmozdítani, a mint ennek a kormány a trónbeszédben is már ország-világ előtt kifejezést adott. Ez a segély minket az 1848. évi XX. t. cz. alapján jogosan megillet, szükség is van rá; kívánatos, hogy mielőbb jöjjön. Reméljük, hogy nagyjaink örködni fognak és ébren lesznek, hogy ez a segély ősi egyház-szervezetünk, önkormányzati rendszerünk megsértése nélkül eszközöltessék; azonban épen autonomikus s fentebb már részletesebben vázolt szervezetünknel fogva nekünk magunknak, az egyes egyházaknak, az egyes gyülekezeteknek is részen kell lennünk, hogy vérrel szerzett autonómiánk, csorbát ne szenvedjen. Ezért is, s az egyházkormányzatba befolyó presbyterek minél alaposabb tájékozása végett is, ezen új évi első körlevelemmel felhívom az egyházak lelkipásztorait, hogy ezen körlevelemmel egyidejűleg olvastassák fel a presbyteri gyűlésben az egy-

házi törvénynek a presbyterekre vonatkozó 20—33. §-ait, hogy az illetők teendőik, kötelességeik és a reájok nehezédő nagy felelősség felől részletesebben tájékozva legyenek.

Mi lelkipásztorok, a gyülekezetek vezetői, órállói bizonyára törekedni fogunk magunk is a mi nagy elődeink nyomain haladni s az önkormányzat és a magyarázának törhetlen hívei lenni és mint a hajdani kálvinista papságot, a tudományokban való alapos jártassága emelte szerény, egyszerű helyzete s javadalmazása mellett is — ki a közönséges emberek soraiból s tudományos értékük és kiválóságuk adott súlyt, tekintélyt lelkész-elődeinknek; én hiszem, remélem, hogy e nyomokon haladni, s a világnak világossága lenni is elődeinkhez méltóknak ítéltetni minden tekintetben mi is törekedni fogunk, mihez én az Isten áldását és segédelmét kérem ez új esztendőben.

Tanítóink, iskoláink is nem a felszerelés, nem a pompás külső, nem a „rangosztály“, a címek, a nagy fizetés, hanem az értelmiség magas színvonala által emelkedtek felül a más hasonnemű és jellegű tanítók és intézetek felett a múltban századok óta. Ezt várom, ezt remélem én a mi derék reform. tanítóink és ev. ref. jellegű iskoláinktól a jövőben is; várom és remélem s várja az ev. ref. egyház is annyival több joggal, mivel — Istennek hála — tanítóink egy része, e megyénkben már szinte egy ötödrésze, az állam segélyével legalább némileg kiemeltetett nyomasztó és bizony tarthatatlan sanyarú anyagi helyzetéből! Én hiszem, hogy a palma a jövőben is a ref. tanítóké lesz minden egyes polgári községben. Ezen reményben üdvözlöm Öket is ez új esztendő alkalmából!

Híveink a ref. egyháztagok is, századokon át, értelmiség, hazafiság, puritán tiszta erkölcsök, vallásos buzgóság, isteni félelem, egyháziasság, felvilágosodás s felebaráti szeretet által tüntek ki más vallásfelekezetek tagjai mellett. Mindenféle statisztika a múltban a ref. egyház tagjait tette minden téren első helyre. Óhajtom, kívánom, hogy ezt az előnyt tartsuk meg a jövőben is, mert csak így állhatunk meg, mint egyesek, mint egyház az élet nagy versenyében, keresztyén testvérek!

Ezeket szem előtt tartva, épülni és fejlődni fog magyar ev. reform. ker. anyaszentegyházunk külsőleg is, belsőleg is a beállott új esztendőben is. Isten adja a maga szent lelkét, áldását, kegyelmét, segédelmét, munkáinkra, törekvéseinkre az új esztendőben!

Végül ez alkalmából felhívom még az egyházak gondnokait, hogy a múlt évről készített vagy készitendő számadásaikat minél előbb rendbe hozzák, (egyházi törv. 96. §. d.) s ezek alapján a belhivatalnokokat az egyházi törvény 96. §. d. és 254—255. §. alapján kielégítsék; szigorúan ügyelve arra, hogy az egyházi törvény 96. §-a h) és a 238—287. §§., valamint a 27. §. 5. pontja betartassanak.

Még egyszer az Isten áldását kérve az egyes gyülekezetekre, azok vezetői, a lelkipásztorokra, iskolákra, tanítókra, külső és belső előjárókra s a gyülekezeteknek minden egyes tagjaira, maradok

Nagy-Kállón, 1897. január 6.

testvérek az Urban:

Görömbei Péter,
felső-szabolcsi esperes.

IRODALOM.

Dolgozatok a gyakorlati lelkészet köréből. Irta Dr. Tüdös István. Miskolcz. Lövy József fia tulajdona. 1897. Ára 1 frt 30 kr.

Dr. Tüdös István, ifjabb theologiai nemzedékünk e kiváló tagja, a sáros-pataki testvér-theologiai akadémián tanár s ezen új esztendőtlől kedve a „Sárospataki Lapok“ szerkesztője, a fentebb jelölt cím alatt dolgozatokat adott ki, melyeket önként érthető érdeklődéssel vett kezébe mindenki, ki ismeri a sárospataki theologiai akadémia szellemi irányát, s tudja abban dr. Tüdös István állását. Mi tudjuk tisztelni s tanítjuk is hitünk kérdéseiben a meggyőződés szabadságának nagy protestáns elvét, de mert azt is valljuk és hisszük, mert számtalan példán is láttuk, hogy pusztá negatívóval egyház-építő munkát folytatni nem lehet, de sőt elcsenevészedik ott az egyházi élet, hol a lelkészek dogmatikai kérdésekben, egyházunk hitvallását illetőleg a merev tagadás álláspontjára helyezkednek: minek tagadnók, hogy nagy örömmel töltött el bennünket ezen dolgozatoknak átolvasása, melyekből azt olvastuk ki, hogy immár a sárospataki theologiai akadémia is teljesen és tökéletesen az evangyéliom alapjára helyezkedett, legalább ezen egy ifjú tanárának lelkében és szelleme munkáiban.

Dr. Ballagi Mórhoz, mikor ő a budapesti theologiai akadémián egyházunk legkardinálisabb hittételei ellen legerősebb csatáját vívta, mint a hogy ezt egy akkori, egyházunk közéletében ma elsőrendű szerepet játszó tanítványától hallottam, hozzájárultak egyszer tanítványai ezen szavakkal: „Nagy tiszteletű Úr megtanította már mi nekünk mindazt, a mit nem kell hinnünk. Kérjük, most már tanítsa meg azt is, a mit hinnünk kell.“ Távolról sem akarom ezen szavakat a sárospataki theologiai akadémia eddigi szellemére alkalmazni, de mindenesetre csak gratulálhatok a testvér-főiskola egyházi előjáróságának, hogy Dr. Tüdös Istvánban egy teljesen bibliai alapon álló református keresztyén theologust ültetett be hittanárainak díszes keszorújába, hogy ő ott a hamisítatlan evangyéliom szellemét annak igaz tisztaságában képviselje, hogy azt is megtanítsa, a mit a jövődők lelkészeinek hinnök kell.

Nem tudtuk elhallgatni ezen gondolatainkat, mikor a kezünk alatti munkát óhajtjuk néhány sorban ismertetni.

A szép kiállítású kötetben 168 lapon 14 egyházi, 8 temetési beszédet „Kossuth Lajos emlékezete“ cím alatt II. Timotheus 4, 7. alapján írt 15 lapra terjedő egyházi beszédet, 9 esketési beszédet, 3 imádságot, melyek közül 2 tanévet megnyitó imádság s 5 úrvacsora osztási egyházi beszédet, tehát összesen 40 dolgozatot találunk.

A mi először is egyházi beszédeit illeti, melyek közül háromhoz előimádságot is adott, melyekkel tehát 43-ra megy a közlött dolgozatok száma, ezen egyházi beszédek között vannak ünnepi, adventi, a reformáció emlékűnnepén mondandó s közönséges egyházi beszédek, melyekben rendkívül kellemesen hatnak a szövegszerűség, a találó dispositiók s a mit föltétlen dicsérettel kell kiemelnünk, s mire már fentebb czéloztunk is, a tiszta, a hamisítatlan evangyéliomi szellem. Nem mondjuk, hogy ezen egyházi beszédek, melyeknek gondolatai, hol fent csaponganak a magasban, hol nagyon is mélyen járnak a titkok titkainak mélyén, nem mondjuk, hogy alkalmasok volnának bármely gyülekezet előtt való elmondásra (mit keres p. o. egyházi beszédben az ilyen kifejezés, de a milyen nincs is aztán több: scholasztikus

nevelés“ ?!), de azt igen nyugodt lélekkel merjük állítani, hogy érdemesek mindezen egyházi beszédek arra, hogy lelkészeink gondolatokat merítsenek belőlük, avagy némi átdolgozással el is mondják azokat.

Temetési, esketési és úrvacsoraosztási beszédeiben mindig tud a szerző új és új tanulságos, építő gondolatokat találni. Imádságai nehézkesebbek, mint egyházi beszédei, de hangjuk mély alázatosságával buzgóságra tudnak költeni azokat is.

Gratulálunk a munka szerzőjének, kitől e téren ismerve tehetségeit, igen sokat várunk. A művet pedig szeretettel és rokonszenvvel ajánljuk lelkész uraink s a hitanhallgató ifjúság pártfogásába.

Csiky Lajos.

KÜLÖNFÉLÉK.

— Felkérjük a nt. lelkész urakat, hogy egyházaik történetét — a kerület ismételt határozatához képest — mielőbb beküldeni szíveskedjenek.

— Főt. Kiss Áron püspök úr az elmúlt héten is naponként látogatta a jogakadémiánkon folyamatosan lévő félévi colloquiumokat, az utóbbi napokon pedig a theologiai szakban is megkezdődvén a párbeszédi vizsgák, ezeken s a tanítóképezde félévi vizsgáin is megjelent. Látogatása bizonyára üdvös hatást gyakorol ifjúságunk szorgalmára nézve.

— Némethy Lajos, a debreczeni ev. ref. egyház lelkésze az ev. ref. iskolaszék elnökségéről 25 évi buzgó munkálkodás után a napokban lemondott. Az iskolaszék Puky Gyula kir. táb. elnök iskolaszéki tag indítványára, tekintettel azon nagy érdemekre, melyeket Némethy az elemi iskolaügy vezetése körül szerzett s azon őszinte ragaszkodásra, melylyel az iskolaszék összes tagjai a veterán lelkész-elnök személye iránt viseltetnek, küldöttség által kérte fel lemondásának visszavételére. A Kiss Albert lelkész vezetése alatt megjelent küldöttségnek meghatva mondott köszönetet Némethy Lajos, de egészségi állapotára való tekintetből lemondását fentartotta. Az iskolaszék elnökévé, mint halljuk, Mitrovics Gyula lelkész fog megválasztatni, a ki mindenesetre csak nyeresége leszen az ügynek.

— Széll Farkas kir. táblai tanácselnök úrnak lapunk tárczájában közölt nagyérdemű cikkére e helyen is felhívjuk a t. lelkész uraknak, főleg azoknak figyelmét, a kik egyházunk története iránt különösebben érdeklődnek. Jogtörténetünk nagyérdemű tudós buvára enemű kutatásai közben különös érdeklődéssel emeli ki azon adatokat, a melyek egyházi vonatkozásúak, s ennél fogva némely egyházi viszonyok és kérdések megvilágítására nagyon alkalmasok. Hasonló tartalmu régebbi közleménye lapunk 1893. évfolyamában (9. sz.) jelent meg.

— Radácsi György, sárospataki theol. tanár, egyházkerületi főjegyző 15 évi munkálkodás után a múlt év végével megvált a Sárospataki Lapok szerkesztésétől s a mint ezt már említettük, ez alkalomból érdemeinek elismeréséül a Sárospataki Irod. Kör egy külön emlékszámot adott ki a Sárospataki Lapokból, a mely a napokban jelent meg. E szám két egész íven Radácsi György volt szerkesztőnek szánt emléksorokat tartalmaz, az ő tisztelői és barátainak egész nagy seregétől, a kik között első sorban állanak Kun Bertalan

püspök és báró Vay Béla főgondnok. Debreczenből Mitrovics Gyula, S. Szabó József, dr. Bartha Béla, dr. Kardos Albert járultak tartalmas emléksoraikkal ez emléklap gazdagításához. Mi, a kiket az elvek harcza néha szembe állított az ünneppel, de sem Pataktól, sem a patakiaktól soha el nem idegeníthetett, baráti szíves készséggel hajlunk meg méltó elismerésben részesített kollégánk kiváló érdemei előtt s Isten áldását kívánjuk további közhasznú munkálkodására.

— **Köszönet nyilvánítás.** Alantírottak elengedhetetlen kedves köteletségünknek ismerjük egyházunk nevében e becses lap hasábjain is köszönetünket nyilvánítani Földváry Tamás paposi földbirtokos úrnak és nagyírú homeopathának azon nemes és szép tettéért, melynélfogva a lefolyt karácsoni ünnep alkalmával templomunkat egy remek kiállítású s Isten nagy nevéhez méltó *úrasztalával* megajándékozta, s neje *Kulin Mária* asszony az úrasztalát arany rojtos piros bársony terítővel látta el. — E sorokkal kapcsolatban hasonlóan mély köszönetünket nyilvánítjuk *Tatay Miklós* sárköz-ujlaki gyógyszerész, *Kulin Sándor* kaposvári kir. alügyész, *Veres Ferencz* domahidai földbirtokos uraknak orgonánk beállításakor küldött szíves s tekintélyes összegű adományokért; mely vallásos buzgóságából kifolyó adományok és nemes tettek nagyon érdemesek arra, hogy *másokat is buzdító példa* gyanánt ez eléggé anyagiasszellemű és „lapos világ”-ban nyilvánosságra hozassanak s e sorokban átadassanak a késő időnek! „*A jókedvű adakozót szereti az Isten*” — mondja a biblia. Szeresse is, áldja is, s boldogítsa is! mivel a *szív szerinti cselekedetek* Isten törvényének betöltésében állanak. Jármí, 1897. év január 12. Kósa Ede, ev. ref. lelkész. Szécsi András, egyházi gondnok.

— **Egyházi sajtóviszonyainkról** s közönségünk indolenciájáról lapunk 2. számában megjelent közleményünk, a mint a hozzánk intézett levelekből s egyéb jelenségekből látszik, szélesebb körben figyelemre talált, jelölve annak, hogy általánosan érzett bajokat érintettünk. Az *Ébresztő* csaknem egész terjedelmében átveszi és saját tapasztalataival is támogatja cikkünk állításait. Félreértések kikerülése végett annyit azonban szükségesnek tartunk megjegyezni, hogy a *Debreczeni Prot. Lap* nem „*hivatalos*” lapja a kerületnek. Régebben történtek lépések az iránt, hogy ilyenné tétessék; mi azonban erre soha sem törekedtünk, mert sokra becsüljük függetlenségünket még a szegénységben is.

— **Az országos statisztikai hivatal 1897. évi kiadványsorozatára** felhívjuk t. olvasóink figyelmét. E kiadványok között meg fog jelenni ez évben a *Magyar Statisztikai Évkönyv* 1896. évi folyama, a *Magyar Statisztikai Közlemények*-ből 3 kötet, a melyek közül az egyik a magyar korona országainak 1896. évi külkereskedelmi forgalmát, másik az 1895. és 1896. évi aratás és szüret eredményeit az 1895. VIII. t.-cz. alapján végrehajtott általános mezőgazdasági összeírással kapcsolatban, a harmadik az 1895. évtől fogva újjászervezett tűzkár-statisztikai adatgyűjtés eredményeit fogja tartalmazni. Ezenkívül az 1897. évi sorozatban teljesen új kiadványcsoportot képeznek a *Statisztikai Havi Közlemények*, a melyek minden hónapban számot adnak az időjárásról, népességi, közegészségi viszonyokról, a gazdasági élet jelenségeiről stb. Végül e kiadványok közé tartozik *Magyarország Tiszti Czim- és Névtára* című kézikönyv, igen gazdag tartalommal. E kiadványok 400—450 ívnyi terjedelemben jelennek meg s 10 frt előfizetési ár fejében mind megszerezhetők.

Ennyi pénzért annyi tudnivalóhoz más uton alig lehet jutni, miért is nemcsak minden könyvtár számára, de magánosok részére is nagyon ajánljuk. Az előfizetési pénzeket február végéig kell beküldeni az orsz. m. kir. stat. hivatalhoz, Budapest, V. Akadémia-utca 12. sz.

— **Szomorú hírek.** Nekrológ helyett, melyet eddig hiába vártunk, hírt adunk mi is *Nagy Lajos* encsenci lelkész öngyilkosságáról és Putnoki Pál s.-lelkész öngyilkossági kísérletéről. A nyolcz gyermekes családját a kenyérnek és övének gondja kergette a halálba, — az ifjú széniort a léhaság és a könnyelmű pazarlás. Megdöbentő jelek. Mi lesz belőlünk, ha még a lelkészekből is kivesz a megtartó hit és erkölcsi kötelek ereje? S mi lesz, ha míg egyfelől a biztos nyomor vár belhivatalnokainkra, ifjainkat léhán és könnyelműen neveljük? Nem térhetünk közönyösen napirendre ez esetek fölött. A szerencsétlen encsenci lelkész pihenjen csendesesen és még szerencsétlenebb családját vegye pártfogásába a könyörülő szeretet. A szerencsétlen és megbűnhődött tévedt ifjút a könyörülő irgalom és a hibáját jóvátévő férfias elhatározás. De egyháztársadalmunk is vegye ki ez esetekből a tanúságot. Az ilyen esetekért első sorban ugyan mindig az egyén felelős, de második sorban felelős maga a hivatalos egyház és a társadalom is. Felelős a nyomorért is, melyben szenvednek hivatalnokai és felelős akkor is, ha erkölcsi tartalék nélkül, léhán nőnek fel fiai. Méltányosságot hát minden oldalon. Reformációt az anyagiakban s méltányos fizetést, nagyobb szigorúságot a nevelésben és keményebb nemzedeket!

— **Egyházi nyomtatványok** — czélszerű és a nagytiszteletű lelkészi kar által elfogadott összeállításban — *olcsó áron, tetszés szerinti mennyiségben egyedül a Csokonai nyomda és kiadó-részvénytársaságnál kaphatók Debreczenben.* Megkeresésre mintákat és árjegyzéket bárhova küldenek. A megrendelések gyorsan és pontosan teljesíttetnek.

Szerkesztői üzenetek.

B. B. A levelet jövő számunkban közölni fogjuk. — **G. P.** A hozzánk intézett kérdésre nézve véleményünk az, hogy az a körülmény, miszerint az egyházmegye elhatározta saját monografiájának megírását s e célból az egyes egyházak lelkészei saját egyházukra vonatkozó történeti adataikat az illetékes kezekhez be is szolgáltaták, teljességgel nem teszi feleslegessé, hogy az egyházkerület határozatának is eleget téve, a Debr. Prot. Lap számára is beküldjék adataikat, mert az egyházmegye monografiája a nyers adatokat feldolgozva, tehát nem egész terjedelmökben fogja tartalmazni, a Debr. Prot. Lap pedig azokat a maguk egészében fogja fentartani a jövő történetírója számára. — **N. L.** Mihelyt terünk engedni fogja, kívánságához képest közölni fogunk egyes részleteket. — **D. M.** Ajánlatát elfogadjuk s a beküldés után intézkedünk a közlésre nézve. — **Dr. Sz. Gy.** Sajnálom, hogy küldeményeddel elkéstél, minthogy épen a megelőző számban volt szó erről a tárgyról. A debreczeni egyetem ügy, mint sok minden más nagy kérdés, elaludt a millenniumi évvel, mert észrevették az emberek, hogy sok pénzbe kerülne ez a dícsőség, tehát olcsóbbak után indultak.

TARTALOM - JEGYZÉK: A magyar református egyház anyagi ügyeinek rendezéséről. Ferenczy Gyula. — Tárcza: Magyar református lelkészek a XVI. és XVII. századokban. Széll Farkas — Tanügy. A nemzeti szellem fejlesztésének intenzívebbé tétele a mai tanterv keretein belül. Gulyás István dr. — Közéletünk: Körlevél. Görömbei Péter. — Irodalom. — Különművek. — Szerkesztői üzenetek.

Felelős szerkesztő és laptulajdonos:

Dr. BÁCZONI LAJOS.